

Порядок управління корпоративними правами, які належать державі, визначені Указом Президента України від 21 лютого 2000 р. «Про Національне агентство України з управління корпоративними правами» і постановою Кабінету Міністрів України від 15 травня 2000 р. «Про управління корпоративними правами».

Підставами набуття права державної власності є такі загальні для всіх видів права власності підстави, як: 1) виготовлення нової речі (ст. 331 ЦК України); 2) переробка речі (ст. 332 ЦК України); 3) привласнення загальнодоступних дарів природи (ст. 333 ЦК України); 4) отримання продукції, плодів та доходів (ч. 2 ст. 189 ЦК України); 5) договір; 6) спадкування за заповітом (глава 85 ЦК України).

Крім того, спеціальними підставами (тобто такими, що стосуються лише цього виду права власності) набуття права державної власності є: 1) виявлення скарбу, що є пам'яткою історії та культури (ч. 4 ст. 343 ЦК України); 2) викуп земельної ділянки у зв'язку із громадською необхідністю органом державної влади (ст. 350, 351 ЦК України); 3) викуп пам'ятки історії та культури (ст. 352 ЦК України); 4) реквізиція (ст. 353 ЦК України); 5) конфіскація (ст. 354 ЦК України).

Література

1. Жюллио Л. де ла Морандьер. Гражданское право Франции / Пер. с фр. Е.А. Флейшиц. – М.: Изд-во иностр. лит., 1960.
2. Матеи У., Суханов Е.А. Основные положения права собственности. – М.: Юристъ, 1999.
3. Право власності в Україні: Навч. посіб. / За заг. ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2000.
4. Цивільне право України: Підручник / Є.О. Харитонов, Н.О. Саниахметова. – К.: Істина, 2003.
5. Цивільне право України: Підручник: У 3 кн. Кн.1 / Є.О. Харитонов, Р.О. Стефанчук, А.І. Дрішлюк та ін.; за ред. Є.О. Харитонova, А.І. Дрішлюка. – О.: Юрид. літ., 2005.

УДК 346.545(477)

С.Б. Мельник, О.О. Квасніцька

ДЕФІНІТИВНІ ЗАСАДИ КОНКУРЕНТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Питання про категоріальний апарат важливе для будь-якої галузі (підгалузі) права, правового інституту, правової норми. Адже не випадково в народі говорять: «Як назвеш корабель, – так він і попливе». Не винятком є і конкурентне право України. При цьому необхідно відзначити, що йдеться як про внутрішній термінологічний арсенал даної підгалузі господарського права, так і про її зовнішні дефінітивні атрибути.

Слід визнати, що практично всі дослідники тих або інших питань конкурентного права тією чи іншою мірою торкалися внутрішніх його формулювань і загального найменування, використовуючи деколи, як якусь даність, аксіому

без відповідного аналізу. З іншого боку, можна зустріти і спеціальні дослідження, що мають відношення до даної проблеми, наприклад Н. Корчак, «не зупиняючись на питаннях правової природи і галузевої належності інституту антимонопольного регулювання, спробувала виділити основні його презумпції та з'ясувати практичну цінність дослідження питань, пов'язаних із презумпціями в інституті антимонопольного регулювання» [1, с. 6]. Проте комплексного аналізу питань дефініцій у конкурентному праві України не проводилося.

Питання про дефініції має не тільки теоретичне, але і практичне значення. Прикладом тому можуть служити розглянуті справи органами Антимонопольного комітету України і судами. Саме така практика свого часу виявила неспроможність внесеної 1995 року в Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18.02.2002 р. [2] дефініції «господарючий суб'єкт (підприємець)» і ще задовго до ухвалення і набрання чинності Господарським кодексом України [3] (далі – ГК України) Законом України «Про внесення змін в Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 03.03.1998 р. [4] змінила її на «суб'єкт господарювання».

Уявляється, що питання про дефініції конкурентного права повинне розглядатися з двох позицій: зовнішньої і внутрішньої.

Зовнішня сторона дефінітивних засад стосується питання про загальне найменування даної підгалузі господарського права і законодавства.

Безумовно в оптимальному варіанті змістовна сторона, у першу чергу з позиції предмета правового регулювання, і найменування тієї або іншої одиниці системи права повинні збігатися або в максимальному ступені співвідноситися, відповідати один одному.

У сфері регулювання конкурентних відносин у нашій країні дане питання не є вирішеним одноманітно, повною мірою. У літературі можна зустріти різні підходи до найменування й установлення змістовної сутності даного правового явища. Серед найменувань використовуються, зокрема: «конкурентне право (законодавство)», «антимонопольно-конкурентне законодавство (право)», «законодавство про захист економічної конкуренції», «антимонопольне право (законодавство)», «законодавство про захист від недобросовісної конкуренції», «інститут антимонопольного регулювання».

Уявляється, що вибір цього терміна повинен залежати від суті регульованих суспільних відносин і їх видової розмаїтості. Так, зміст гл.гл. 3 і 28 ГК України дозволяє включити в предмет правового регулювання конкурентного права України суспільні відносини у сфері підтримки та захисту економічної конкуренції, запобігання й обмеження монополізму, захисту від недобросовісної конкуренції, а також суспільні відносини за участю суб'єктів природних монополій. У преамбулі Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. [5] сказано, що цей Закон визначає правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності й спрямування на забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин. Зі змісту ст. 3 Закону

впливає, що в законодавство про захист економічної конкуренції включається й законодавство про захист від недобросовісної конкуренції, але при цьому не згадане законодавство про природні монополії.

Таким чином, спроба використання найменування в рамках ст. 41 ГК України «антимонопольно-конкурентне законодавство (право)» може мати певне виправдання: офіційне формулювання в кодифікованому нормативно-правовому акті. Однак перша складова частина даного терміна не відповідає сьогоднішній спрямованості правового регулювання конкурентних відносин і включає, таким чином, можливість включення в зміст питань, пов'язаних з функціонуванням природних монополій. Використання терміна «законодавство про захист економічної конкуренції» також відповідає найменуванню спеціального законодавчого акта й останньої тенденції відповідного легального формулювання, що, зокрема, відбито в Законі України «Про внесення змін до деяких законів України з питань захисту економічної конкуренції» від 20.11.2003 р. [6], але не відбиває всього розмаїття суспільних відносин, що становлять предмет даної підгалузі господарського права України.

Уявляється, що більше точним і правильним є використання терміна «конкурентне право», що включається не тільки в систему права України, але й відбиваного в рамках визначення конкурентної політики держави, форм і механізмів її реалізації.

Питання про внутрішні дефініції повинне порушуватися тоді, коли ми говоримо про безпосередні категорії самого конкурентного права. Складність їх встановлення для законодавця полягає, на наш погляд, у першу чергу, в явному економічному смислово навантаженні і, отже, неоднозначності тлумачень економістами. А як відомо, правова норма не терпить невизначеності, тому потрібні чіткі, лаконічні і правильно побудовані дефініції, використовувані в ній.

Основний термінологічний набір ми зустрічаємо або в перших статтях, загальних положеннях, або безпосередньо в тексті законодавчих актів. Так, основні дефініції конкурентного права України містяться у: ст.ст. 1, 5, 6, 12, 13, 15 і ін. Закону України «Про захист економічної конкуренції», ст.ст. 1, 4, 5, 6 і ін. Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. [7], ст. 1 Закону України «Про природні монополії» від 20.04.2000 р. [8], а також у ст.ст. 25, 27, 28, 32 і ін. ГК України. Велика кількість дефініції конкурентного права України міститься також у розпорядженнях Антимонопольного комітету України. У певних випадках звернення саме до підзаконних актів дає уявлення про ту або іншу правову категорію відповідного Закону.

Проте слід визнати наявність деяких дефінітивних суперечностей у системі конкурентного законодавства. Стаття 42 Конституції України визначає основи конкурентного законодавства тільки щодо сфери підприємницької діяльності, не можна говорити про монополії, бо спеціальне законодавство даний термін ось уже понад десять років не містить. Дефініції конкурентного законодавства, що містяться в ГК України, явно не збігаються з термінологією раніше прийнятого спеціального законодавства. Закон України «Про захист від недобросовіс-

ної конкуренції», у свою чергу, звужує межі даного правового регулювання тільки сферою підприємництва, відповідно, використовує властивий даній сфері категоріальний апарат, ускладнюючи його застосування у сфері господарської діяльності. Можна навести, на жаль, і інші приклади.

Необхідно пам'ятати, що внутрішні й зовнішні дефініції конкурентного права України перебувають у тісній взаємодії, нерозривно зв'язані між собою і впливають на формування і сутнісне розуміння один одного.

Окрім цього, на процес формування даних дефініцій здійснюють вплив і інші чинники. Так, повинні враховуватися категорії безпосередньо господарського права як більш загального елемента системи права України, а також інших сфер правового регулювання. Наприклад, аналіз чинного законодавства дозволяє стверджувати, що при використанні внутрішніх категорій конкурентного права необхідно зважати на специфіку тієї або іншої сфери господарювання і відповідні їй категорії.

Господарські відносини, які виникають, наприклад, у сфері будівництва, урегулюванні значним масивом нормативно-правових актів, між тим правове регулювання будівельної діяльності в цілому залишається фрагментарним, дефініції та правові категорії, що містяться в різних нормативних актах, характеризуються неузгодженістю, дублюванням, а деякі поняття взагалі не визначені. Глава 32 «Капітальне будівництво» ГЖ України регулює підрядні відносини в будівництві, що становлять лише складову будівельної діяльності в її широкому розумінні.

З прийняттям Закону «Про внесення змін в деякі законодавчі акти України» від 15.12.2005 р., із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 23.02.2006 р. [9], яким внесені зміни в низку нормативно-правових актів, так чи інакше регулюючих відносини в будівельній сфері України, а також порядок забезпечення фінансування будівельної діяльності, запрацювали норми Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 19.06.2003 р. [10]. У зв'язку з цим виникла потреба в законодавчому закріпленні низки понять та категорій, одними з яких є поняття «будівництво», «будівельна діяльність», «об'єкти будівництва», «суб'єкт будівельної діяльності» та ін.

Закони України «Про планування і забудову територій», «Про архітектурну діяльність», «Про основи містобудування» рівною мірою визначають основні питання будівництва.

Виходячи з приписів Закону України «Про планування і забудову територій», під будівництвом розглядається здійснення нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту, впорядкування об'єктів містобудування, розширення та технічного переоснащення підприємств [11]. Всі ці операції зводяться до процесу, що називається забудовою території. При цьому будівництво об'єктів містобудування здійснюється відповідно до чинного законодавства, державних стандартів, норм і правил, регіональних і місцевих правил забудови, містобудівної та проектної документації. Стаття 4 Закону України «Про архітектурну діяльність» визначає будівництво як складову комплексу робіт, пов'яза-

них із створенням об'єкта архітектури, охоплюючи ним нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт та знесення об'єкта архітектури, архітектурно-будівельний контроль, технічний та авторський нагляди під час здійснення будівництва або зміни (у тому числі шляхом знесення) об'єкта містобудування [12]. Закон України «Про основи містобудування оперує термінами «містобудування», «містобудівна діяльність», які можна вважати синонімами терміна «будівництво» [13, с. 688].

Між тим, якщо поняття «будівництво» розглядається як у легальному, так і у науковому сенсі, то поняття «будівельна діяльність» дотепер не є предметом правового дослідження.

Однак будівельну діяльність необхідно розглядати як у вузькому, так і в широкому розумінні. У вузькому розумінні будівельна діяльність це діяльність тільки будівельних організацій із зведення різних об'єктів будівництва та різноманітних пов'язаних з цим видів будівельних робіт. У широкому розумінні в будівельному процесі беруть участь не тільки власне будівельники, але й замовники, проектувальники, інвестори [14, с. 294]. Всі складові будівельної діяльності тісно пов'язані між собою, та одна складова породжує іншу, утворюючи тим самим будівельний процес.

У літературі ототожнюють поняття «будівельна діяльність» та «містобудівельна діяльність», з чим важко погодитися. Законодавець під містобудівною діяльністю визначає цілеспрямовану діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян із створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, проектування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію та реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури.

Таким чином, будівельна діяльність – діяльність суб'єктів господарювання, пов'язана з розвитком територій, у тому числі міст та інших поселень, діяльність з утворення нових будівель, споруд та інших об'єктів будівництва, яка здійснюється у вигляді планування, архітектурно-будівельного проектування, будівництва, капітального ремонту, реконструкції, реставрації.

Розглядаючи будівельну діяльність як систему організації, як складову будівельного процесу, необхідно звернути увагу на складові елементи такої системи. До них належать: об'єкти будівництва, суб'єкти будівельної діяльності.

Відповідно до Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», об'єктом будівництва є будівля, споруда або комплекс споруд, будівництво яких організує забудовник та фінансування будівництва яких здійснює управитель за рахунок отриманих в управління коштів. Між тим дане визначення є специфічним та розраховано на вузьке коло суб'єктів будівельної діяльності, адже фінансувати об'єкт будівництва може не тільки управитель за рахунок отриманих коштів, а й сам забудовник за рахунок власних коштів, державних коштів, при цьому

якщо об'єктом будівельної діяльності є нежитлове будівництво, то за рахунок залучених інвестицій. У Законі України «Про інвестиційну діяльність» імперативно закріплено, що об'єктами інвестиційної діяльності не можуть бути об'єкти житлового будівництва, фінансування спорудження яких здійснюється з використанням недержавних коштів, залучених від фізичних та юридичних осіб, у тому числі в управлінні.

Наряду з цим об'єкт будівельної діяльності є комплексним об'єктом, що утворюється в результаті проведення всіх складових такої діяльності, що включає не тільки виконання підрядних робіт з будівництва, капітального ремонту, реконструкції, реставрації об'єктів капітального будівництва, але й планування, архітектурно-будівельного проектування.

Суб'єкти будівельної діяльності в залежності від правового статусу та функцій розділяють на дві групи. До першої належать суб'єкти господарювання – юридичні особи, фізичні особи-підприємці, які безпосередньо беруть участь у будівельній діяльності: забудовники, інвестори, підрядники, девелопери та ін. До іншої групи належать органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які наділені господарською компетенцією у сфері будівництва та здійснюють організаційно-господарські повноваження.

Між тим, якщо поняття «інвестор», «підрядник» не викликають запитань, то поняття «збудовник» є дискусійним. Незважаючи на те, що забудовник є ключовим учасником будівельної діяльності, на законодавчому рівні визначення забудовника вперше появилось в Законі України «Про фінансово кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю». Відповідно до ст. 4 даного Закону, забудовником може бути особа, яка згідно із законодавством має право на виконання функцій замовника будівництва для спорудження об'єктів будівництва та уклала договір з управителем. Однак дане визначення розраховане на вузьке коло застосування, не відкриває всіх характеристик забудовника, тим більше, розкриваючи поняття забудовника через замовника, потрібно визначитися та надати поняття «замовник».

Закон України «Про архітектурну діяльність» розглядає забудовника як особу, яка, відповідно до Закону, отримала право власності або користування земельною ділянкою для містобудівних потреб та виконує передбачені законодавством дії, необхідні для здійснення будівництва або зміни (у тому числі шляхом знесення) об'єкта містобудування.

Наказ Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики «Про затвердження Положення про порядок надання дозволу на виконання будівельних робіт» № 273 від 05.12.2000 р. [15] застосовує два поняття забудовника та замовника. При цьому поняття замовника не надає, не закріплено воно і на рівні проаналізованих законів. Термін «замовник» появляється в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загальних умов укладення і виконання підряду в капітальному будівництві» від 01.08.2005 р. № 668 та має статус сторони підрядного договору.

В юридичній літературі правовий статус замовника базується на положеннях чинного законодавства України та систематизації договірних відносин.

Замовник – юридична або фізична особа, яка самостійно або за дорученням інвестора (власника об'єкта нерухомості) розміщає замовлення та укладає договори на виконання проектно-вишукованих робіт і будівельно-монтажних робіт з будівництва будинків і споруд, прокладки інженерних мереж, здає об'єкт в експлуатацію і виконує інші функції, передбачені законодавством [16, с. 19]. Між тим зазначені поняття не потрібно змішувати та надавати залежність замовника від забудовника або навпаки, бо в будівельній діяльності первинним учасником є забудовник, який на підставі дозволу на будівництво забезпечить на земельній ділянці, що знаходиться в нього на праві власності чи в користуванні, діяльність з утворення нових будівель, споруд та інших об'єктів будівництва.

Таким чином, категорії спеціального правового регулювання можуть служити реальною підмогою, а часом є незамінними у встановленні сутнісних характеристик конкурентних відносин на тих або інших ринках, впливаючи на встановлення спеціального правового статусу ряду суб'єктів господарювання, визначаючи специфіку їх господарських відносин. Ця обставина повинна бути врахована в практичному застосуванні норм антимонопольно-конкурентного законодавства, при трактуванні категорій конкурентного права, наприклад «суб'єкт господарювання», «органи державної влади», «органи адміністративно-господарського управління та контролю», «узгоджені дії», «антиконкурентні узгоджені дії», «бар'єри вступу на ринок», «бар'єри виходу з ринку», «недобросовісна конкуренція», «контроль», «товар» тощо.

Література

1. Матеріально-правове значення презумпцій в інституті антимонопольного регулювання // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 1. – С. 6-9.
2. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Закон України від 18.02.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 21. – Ст. 296.
3. Господарський кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11.
4. Про внесення змін до Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності»: Закон України від 03.03.1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 34. – Ст. 229.
5. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 7.
6. Про внесення змін до деяких законів України з питань захисту економічної конкуренції: Закон України від 20.11.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 52.
7. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
8. Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 р. // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 92.
9. Про внесення змін в деякі законодавчі акти України: Закон України від 15.12.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 13. – Ст. 110.
10. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 52. – Ст. 377.
11. Про планування і забудову територій: Закон України від 20.04.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 31. – Ст. 250.
12. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20.05.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 31. – Ст. 246.
13. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. В.К. Мамутова. – К.: Юринком Интер, 2002. – 912 с.

14. Коммерческое право: Учебник / Под ред. В.Ф. Попондопуло, В.Ф. Яковлевой. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1998. – Ч. II. – 480 с.
15. Про затвердження Положення про порядок надання дозволу на виконання будівельних робіт: Наказ Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики № 273 від 05.12.2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 52. – Ст. 2298.
16. Доценко-Белоус Н. Правовая энциклопедия инвестирования строительства: Практ. пособие. – К.: Юрид. практика, 2006. – 544 с.

УДК 346.2:34.048

В.С. Петренко

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ УСТАНОВЧИХ ДОКУМЕНТІВ

Питання законодавчого регулювання складу і змісту установчих документів суб'єктів господарювання стають дедалі більш важливими. Установчі документи відіграють визначальну роль у встановленні правового статусу суб'єкта господарювання, комплексу його прав та обов'язків, визначенні його відносин із засновниками та засновників між собою, встановленні інших важливих положень щодо його існування. Вони засвідчують виникнення та існування суб'єкта господарювання як суб'єкта права. Лише установчі документи можуть визначити обсяг правоздатності суб'єкта господарювання, види здійснюваної ним діяльності, можуть надати відомості про осіб, які уповноважені укладати угоди від його імені, тощо.

Господарський та Цивільний кодекси України, що набрали чинності з 1 січня 2004 р., містять низку законодавчих положень, які мають бути розвинуті в законодавстві. Це стосується і вимог до установчих документів суб'єктів господарювання. У Господарському кодексі (далі – ГК України) та Цивільному кодексі (далі – ЦК України) питанню установчих документів суб'єктів господарювання приділяється велика увага. Крім цих кодексів, вимоги до установчих документів визначаються і в спеціальному законодавстві, зокрема в Законах України «Про господарські товариства», «Про благодійництво і благодійні організації», «Про фермерське господарство» тощо. Крім того, численні нормативно-правові акти, які визначають вимоги до установчих документів залежно від виду суб'єкта господарювання, створюють серйозні труднощі при створенні юридичної особи. Адже вимоги до установчих документів, наприклад господарських товариств, зазначені у трьох нормативно-правових актах – ГК та ЦК України, Законі України «Про господарські товариства», в яких вони дублюються, а в деяких випадках не збігаються і створюють колізії.

У сучасних наукових дослідженнях правову природу, склад і зміст установчих документів аналізували С.М. Грудницька, О.Р. Кибенко, О.Є. Орлова, О.А. Підпригора, І.В. Спасибо-Фатеева, А.С. Удовиченко та інші автори. Серед досить відомих теоретичні розробки Б.П. Архіпова, Н.В. Козлової,